

OSMANLI İLİM VE KÜLTÜR HAYATINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER
(1421-1512)*

Necdet ÖZTÜRK**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemindeki askerî, idarî, siyasi alanlarda görülen uzun süreli başarıları, çok iyi eğitim almış ve iyi yetişmiş ilim adamları ile yöneticiler sayesinde olmuştur. Bu sebepten devlet adamları ilim ve sanat ehlinin himayelerini esirgememiştir. II. Murad döneminde kültürel faaliyetlerin her alanda yoğunlaşması kendisinden sonraki devirler için de bir temel teşkil etmiştir. Nitekim II. Mehmed devrinde bu gelişme pozitif ilimleri de içine alarak kayda değer hale gelmiştir. II. Bayezid dönemi de aynı sürecin içine giren önemli bir dönemdir. Bütün bu gelişmeler Gelibolulu Mustafa Âli'nin "Künhü'l-Ahbâr" adlı eserinden takip edilebilmektedir. Âli bu eserinde II. Murad, II. Mehmed ve Bayezid devirlerinde yaşamış ulema, meşayih, şuara vs. gibi ilim ve sanat ehlinin biyografilerini vermiştir.

Anahtar Kelimeler

Gelibolulu Mustafa Âli, medrese, ilim, astronomi, tıp, tarih ilmi, sanat

Osmanlı devletini başarı ile yöneten kimi padişahlar, siyasî, askerî, idarî vb. alanlarda elde edilen başarılarıdaki sürekliliğin, dolayısıyla devletin bekasının çok iyi yetişmiş bilgili kişilerin, yani bürokratların devlet kadrolarında görev almalarıyla; ilim, kültür ve sanat hayatının ise bilginler ve sanatkârlarla gelişip yükselebileceğini görmüşler ve bu yüzden, ilim ve sa-

* Bu yazı, Erciyes Üniversitesi tarafından Osmanlı devletinin 700. kuruluş yıldönümü kutlamaları çerçevesinde, 21-22 Ekim 1999'da Kayseri'de düzenlenen *Milletlerarası Gelibolulu Mustafa Âli Kongresi*'ne, "Künhü'l-ahbâra Göre II. Murad-Fatih-II. Bayezid Devri Osmanlı İlim Hayatı" adı altında sunulmak üzere hazırlanmış, ancak sunulamamış bildirinin genişletilmiş şeklidir

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

nat ehlinde destek ve himayelerini esirgememişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı ilim, kültür ve sanat hayatındaki seviye ve kalitenin, devleti yöneten padişahın bu tür çalışmalara verdiği önemle, dolayısıyla ülkenin gelişmesi ve istikrarı ile doğrudan ilgili olduğu görülür. Bu anlamda, önceki dönemlere kıyasla, II. Murad (1421-1451)¹ devrinde gözle görülür derecede ilerleme gösteren ilim, kültür ve sanat faaliyetleri, müteakip padişahlar döneminde de artarak devam etmiştir. Bu konudaki gelişmeleri, ünlü tarihçilerden Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (ö. 1600), kendisinden önce yazılan benzerlerine göre daha geniş tutulan, *Künhü'l-ahbâr*² adlı eserinden izleyebilmekteyiz³.

Âlî, bu değerli tarih eserini padişahların saltanat dönemlerine göre düzenlemiştir. O, her padişah döneminden sonra zamanın ileri gelen kişilerinin biyografilerini vermiştir. Âlî, bu kişileri rütbe ve mesleklerine göre *vezirîâzamlar*, *vezirler*, *beylerbeyiler*, *nişancılar*, *baş-defterdarlar*, *ulemâ*, *meşâyih*, *şuara*, *etbba* vb. olarak guruplandırmıştır. Âlî'nin bu bakış açısı, yüz elli yıllık geçmişi olan Osmanlı tarihçiliğinde ilk kez görülmekte olup önemli bir yeniliktir. Âlî'nin, Osman Gazi'den III. Murad'a kadar Osmanlı ülkesindeki ilim, sanat ve kültür alanındaki gelişmeleri, önceki benzerlerine kıyasla, daha geniş olarak verdiğini görüyoruz⁴.

Osmanlı ülkesinde II. Murad, II. Mehmed (1451-1481)⁵ ve II. Bayezid (1481-1512)⁶ devirlerinde eser veren *ulemâ*, *meşâyih*, *şuara* ve *etbba* gibi ilim

¹ H. İncalcık, "Murad II", *İA*, VIII, 598-615.

² B. Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *DİA*, I, 414-416; Ö. F. Akün, "Âlî Mustafa Efendi", Edebî Yönü, *DİA*, I, 416-421; C. H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, İstanbul 1996. *Künhü'l-ahbâr*'ın yazmaları ve basımları için ayrıca bk. F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. C. Üçok, Ankara 1982, s. 143 vd. Âlî'nin adı geçen eserinin Osmanlı tarihi kısmı, kuruluştan 1520'ye kadar, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki iki yazmaya göre, Erciyes Üniversitesi yayınları arasında çıkmış olup, hazırlayanlar devamını da yayınlayacaklarını söylüyorlar: *Kitâbü't-târih-i Künhü'l-ahbâr*, I/1-1/2, haz. A. Uğur-M. Çuhadar-A. Gül-I. H. Çuhadar, Kayseri 1997.

³ Şüphesiz Âlî'den önce en önemli biyografik eser Taşköprülü-zâde (ö. 1561)'nin *Şakaik-i Nu'maniye*'sidir. Sözü edilen eser, Prof. Dr. Abdülkadir Özcan tarafından, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri* (İstanbul 1989) adıyla, müelliflerinin biyografileri ve her bir eserin baş tarafına eklenen dizinlerle birlikte beş cilt halinde yayınlanmıştır.

⁴ Meselâ bk. dipnot 71.

⁵ H. İncalcık, "Mehmed II", *İA*, VII, 506-535. Ayrıca bk. F. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, München 1953.

ve sanat adamının sayısında sürekli bir artış olduğu gözlenmektedir. Konuyla ilgili üç padişah devrindeki (1421-1512) değerlendirmeye geçmeden önce, kuruluştan II. Murad'a kadar ilim ve kültür alanında ne gibi çalışmalar yapıldığına kısaca işaret etmek gerekir.

Osmanlı devletinin kurulduğu daha ilk zamanlarda Orhan Gazi (1324-1362), bir taraftan ülkesinin sınırlarını genişletirken diğer yandan devlet olma yolunda idarî, askerî, adlî alanlarda düzenlemeler yapmıştır. Eğitim, sağlık ve sosyal amaçlı kurumların bir toplumun varlığı için ne denli gerekli olduğunu gören Orhan Gazi gerekli tedbirleri zamanında almayı bilmiştir. Nitekim, İznik'in fethini (1331) müteakip bir kiliseyi camiye çevirerek derhal bir medrese ve bir imaret, yani aşevi yapılmasını buyurmuştur. O, bu ilk Osmanlı medresesinin başına çok iyi yetişmiş bir bilgin olan Dâvud-ı Kayserî'yi (ö.1350) getirmiştir. Kaynakların verdiği bilgiye göre Orhan Gazi, imarette pişen yemeği muhtaçlara kendi eliyle dağıtmıştır⁷.

Kuruluştan II. Murad devrine (1299-1421) kadar olan çizgide, medreselerdeki normal eğitim-öğretim faaliyetleri dışında⁸, özellikle pozitif ilimler açısından bakıldığında, Osmanlı ilim ve kültür hayatında kayda değer bir hareketlilik gözlenmez. Böyle olmakla birlikte, İznik medresesinin yetiştirdiği âlimlerden Molla Fenarî adıyla şöhret bulan Şemseddin Mehmed b. Hamza el-Fenarî (ö.1430/31) bir mantık kitabı ile, müsbet ilimlere dair bir eser yazmıştır⁹. Bu devirde yetişen bilginlerden biri de Molla Fenarî'nin çağdaşı olan ünlü Türk matematikçi¹⁰ ve astronomu¹¹ Kadı-zâde-i Rûmî (ö.1412)'dir¹².

⁶ İ. H. Uzunçarşılı, "Bayezid II", *İA*, II, 392-398; Ş. Turan, "Bayezid II", *DİA*, V, 234-238; R. F. Kreutel, *Haniwaldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bayezid-i Velî (1481-1512)*, çev. N. Öztürk, İstanbul 1997, s. XI-XX.

⁷ Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Âlî Bey nşr., İstanbul 1332, s. 42.

⁸ Osmanlı medreselerinin dereceleri, eğitim-öğretim ve müfredat programları, takibedilen akademik personel politikaları vb. konularda genel olarak bk. C. Baltacı, *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* (teşkilât, tarih), İstanbul 1976; M. Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984; C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I (rizyazî ilimler)-II (tabii ilimler), İstanbul 1997; M. Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970; M. Kütükoğlu, "Dârülhilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluş Arefesinde İstanbul Medreseleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 7-8 (İstanbul 1977), s. 278-280; H. Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi, Amaç-Yapı-İşleyiş*, İstanbul 1997.

⁹ A. Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970, s. 13.

¹⁰ M. H. Oryan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Matematik Bilimi", *Osmanlı/Bilim*, Ankara 1999, VIII, 383-390.

I. Murad ve Yıldırım Bayezid devirlerinde (1362-1402) tıp alanında¹³ bir canlılık görülür ve Murad b. İshak tarafından Osmanlılarda ilk tıp kitabı olan *Havâssü'l-edviyye* yazılır. Bu eserde bir takım ilâçların etkileri ile, en çok görülen hastalıkların tedavisinden söz edilmektedir. Tanınmış başka bir hekim yazar da Hacı Paşa (ö. 1417) adıyla ün yapan Celâleddin Hızır'dır¹⁴.

Bu dönemin çok bilinen isimlerinden biri de, şair ve aynı zamanda ilk Osmanlı tarihçisi olarak tanınan *İskender-nâme* yazarı Ahmedî (ö. 1412/13)'dir¹⁵. Yazar, *İskender-nâme*'sinin sonuna, başlı başına bir eser olarak da kabul edebileceğimiz, *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*¹⁶ adında 335 beyitten meydana gelen bir Osmanlı tarihi ilâve etmiştir. Çelebi Mehmed (1413-1421) zamanında ayrıca ansiklopedik eserlere de ilgi duyulmaya başlanmış ve bazı eserler Türkçeye çevrilmiştir¹⁷.

II. Murad devrinde Osmanlı ülkesinde ilim ve sanat faaliyetlerinin ilgi çekecek ölçüde gelişmeye başladığı görülür¹⁸. İlim, kültür ve sanata değer veren II. Murad, bizzat şiiir¹⁹ ve musiki sanatı ile meşgul olmuştur. O, bilgin, şair ve musikişinasları sarayında toplayarak onları himaye ve teşvik etmiş, çevresinde adetâ akademik bir kurul oluşturmuştur. Bu devirde telif

¹¹ Y. Unat, "Osmanlı Astronomisine Genel Bir Bakış", *age*, s. 411-420.

¹² Asıl adı Musa Paşa b. Mahmud b. Mehmed Selahaddin olan bu bilgin hakkında fazla bilgi için bk. Adıvar, *age*, s. 14 vd.

¹³ Osmanlılarda tıp bilimleri ve gelişimi için genel olarak bk. *Osmanlı/Bilim*, VIII, 485-628.

¹⁴ Fazla bilgi için bk. Adıvar, *age*, s. 18 vd. Osmanlılarda tıp eğitimi ve yazılan tıp kitapları için ayrıca bk. A. Kazancıgil, "Fatih Devri İlmî Hayatı İçinde Tıp Eğitimi ve Tababet", *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih*, İstanbul 1995, I, 253-271.

¹⁵ Ahmedî, *İskender-nâme*, İnceleme-Tıpkıbasım, İ. Ünver nşr., Ankara 1983; G. Kut, "Ahmedî", *DİA*, II, 164-167.

¹⁶ N. S. Banarlı, *XV. Asır Anadolu Şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi: Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşid ü Hurşid Mesnevîsi*, İstanbul 1939; Ahmedî, *age*, Çiftçioglu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri* (içinde), İstanbul 1949, I, 3-35.

¹⁷ Meselâ, Yazıcıoğlu Ahmed Bican'ın *Acâibü'l-Mahlukat ve Dürr-i Mekkûn* adlı eseri Türkçeye çevrilmiştir. Fazla bilgi için bk. A. Kazancıgil, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, İstanbul 1999, s. 69 vdd.; Adıvar, *age*, s. 23.

¹⁸ II. Murad devrindeki ilmî ve kültürel faaliyetler için bk. N. Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, (basılmamış Doktora tezi), İstanbul 1996.

¹⁹ II. Murad'ın şairliği için bk. Â. Çelebioğlu, *Türk Mesnevî Edebiyatı (Sultan II. Murad Devri) (824-855/1421-1451)*, İstanbul 1999, s. 148 vd.

ve tercüme yoluyla Türk kültürüne kazandırılan eserlerin önemli bir bölümü doğrudan onun emir ve teşvikleriyle meydana gelmiştir. Arap ve Fars diliyle yazılmış kimi eserlerin Türkçeye çevirilerinin yapılması²⁰ Türk kültürünün gelişmesi bakımından oldukça yararlı olmuştur. Dinî, edebî, tarihî, ahlâkî eserlerle, siyâsetnâmeler, menâkıbnâmeler, musikiye dair eserler ve lûgat çalışmaları, sözün özü ilmin çeşitli disiplinlerinde yapılan telif ve tercüme faaliyetleri, Osmanlı ilim ve kültür hayatının II. Murad devrinde ulaştığı seviyeyi gösterir. Onun zamanında mensur yahut nazım nesir karışık çok sayıda telif veya tercüme eserler yazılmış olup, bunların yirmi biri padişaha ithaf olunmuştur²¹. Bunlar arasında pozitif ilimlere dair eserlerin yer almaması ilgi çekicidir. Ayrıca bu dönemde tasavvufî akımlar da önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir.

II. Murad saltanatında Osmanlı medreselerindeki akademik kadroda Mısır, İran, Türkistan ve Kırım gibi ilim merkezlerinden gelen tanınmış bilginler de yer almaktaydı. Osmanlı ülkesinden ilim meraklısı bazı kişiler ise yüksek öğrenimlerini İslâm âleminin önde gelen ilim merkezlerinden biri olan Kahire'de yapmışlardır²². Yerli ve yabancı bilim adamlarından meydana gelen bu seçkin akademik kadronun, boşalan kadrolar doldurulup daha da genişletilerek, Fatih dönemine intikal ettiğini unutmamak gerekir.

II. Murad devri, Türk tarihçiliği bakımından bir dönüm noktası teşkil eder. Osmanlı tarihinin temel kaynaklarından olan *tarihî takvimlerle*²³, Türkçe kronikler yanında özel bir değer taşıyan *gazavat-nâme*²⁴ ve *fetih-nâme*²⁵ türünden eserlerin ilk örneklerinin, daha fazla gecikmeden bu dö-

²⁰ Bunun için bk. R. Şeşen, "Onbeşinci Yüzyılda Türkçe'ye Tercüme", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, I/1 (1991), s. 213-232.

²¹ Â. Çelebioğlu, *Türk Mesnevî Edebiyatı*, s. 148-152.

²² Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, s. 194 vd.

²³ *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, haz. O. Turan, Ankara 1984²; *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I*, haz. N. Atsız, İstanbul 1961; V. L. Ménage, "Sultan II. Murad'ın Yıllıkları", *Tarih Dergisi*, XXXII (1983).

²⁴ Meselâ bk. H. İncik-M. Oğuz, *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân (İzladi ve Varna Savaşları, 1443-1444, Üzerinde Anonim Gazavâtnâme)*, Ankara 1978.

²⁵ A. Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar, II. Murad'ın Varna Muhabesi Hakkında Fetihnâmesi", *Belleten*, XIV/56 (1950), s. 595-647.

nemde ortaya çıkmış olması, Osmanlı tarih yazıcılığının²⁶ bundan sonraki gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Ayrıca, Oğuz geleneğinin günümüze taşınmasını sağlayan Yazıcı-zâde Ali'nin *Tarih-i Âl-i Selçuk*'u²⁷ ile Kâşifi'nin *Gazânâme-i Rûm*'u²⁸ da bu padişah zamanında yazılmıştır.

Cihangirlik ülküsü, siyasî ve askerî başarıları²⁹, teşkilâtçılığı ve kanun koyuculuğu³⁰ ön plâna çıkan Fatih Sultan Mehmed aynı zamanda ilim, kül-

²⁶ Osmanlı tarihçileri ve eserleri ile Osmanlı tarih yazıcılığı hakkında genel olarak bk. Necip Âsım [Yazıksız], "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, I (1910), s. 41-52; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1334, 1338, 1343 (sad. A. F. Yavuz-İ. Özen, I-III, İstanbul 1972, 1975; F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927 (çev. C. Üçok, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Ankara 1982); Köprülüzâde M. Fuad, "Osmanlı Tarihçileri", *TM*, II (1928), s. 564-565; A. Kurat, "Bizansın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri. Türklerin 1446'da Mora'yı haraca bağlamalarına ait Bizans ve Osmanlı-Türk kaynaklarında verilen malumatın mukayesesi", *TM*, III (1935); N. Tevfik, *XV. Asır Tarihçileri* (basılmamış mezuniyet tezi, İ. Ü. Merk. Ktp., tez nr. 143), İstanbul 1932; C. Önem, *XVII. Yüzyılın Ortasına Kadar Osmanlı Türk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış* (basılmamış mezuniyet tezi, İ. Ü. Merk. Ktp., tez nr. 345), İstanbul 1937; H. İncalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, Londra 1962, s. 152-167; Ş. Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Belleten*, XXXV/140 (1971); V. L. Ménage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX (İstanbul 1978); M. Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarih Yazarları*, İstanbul 1982; B. Kütükoğlu, "Vekayinüvis", *İA*, XIII (1988), s. 271-287; N. Öztürk, "XV. Yüzyıl Osmanlı Tarihçileri ve Eserleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi (TDTD)*, Sayı 25 (1989); a. mlf, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Tarihçileri ve Eserleri", *TDTD*, Sayı 26 (1989); a. mlf, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Tarihçileri ve Eserleri", I-II, *TDTD*, Sayı 32-33 (1989); F. Başar, "XV. Asır Osmanlı Müverrihleri ve Eserleri", *Tarih ve Medeniyet (TVM)*, Sayı 37; a. mlf, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Kâtip Çelebi Asrı", *TVM*, Sayı 39; a. mlf, "Ünlü Vekayinameci Naima ve Muasırları", *TVM*, Sayı 4; a. mlf, "Tarihimizin XIX. Yüzyıl Kaynakları", *TVM*, Sayı 44; a. mlf, "Ahmed Cevdet Paşa ve Muasırları", *TVM*, Sayı 46; H. Albayrak, "Tarih-i Osmani Encümeni'nin Osmanlı Tarihi Yazma Serüveni", *Tarih ve Toplum*, VII/42 (1987); Z. Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, VI, 1584-1594; İ. Ortaylı, "Osmanlı Tarih yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara 1986, s. 419-429; M. İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Osmanlı/Bilim*, Ankara 1999, VIII, 247-256; N. Öztürk, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı Üzerine", *age*, VIII, 247-256.

²⁷ Eserin yazmaları için bk. TSMK, Revan Ktp., nr. 1390, 1391, 1392.

²⁸ İ. Ü. Merk. Ktp., FY, nr. 1388.

²⁹ S. Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1985².

³⁰ H. İncalcık, "Osmanlı Hukukuna Giriş", *SBFD*, XIII/2 (1958), s. 102-126; A. Özcan, "Fatih Devri Kanunlaştırma Hareketleri", *İstanbul Armağanı*, I, 153-160.

tür ve sanat dostudur³¹. Kendisi de şair olan Fatih şiirlerinde *Avnî* mahlasını kullanmıştır³². Fatih'in âlimlere, sanatkârlara verdiği destek ve değer dolayısıyla İstanbul onun zamanında, Doğu-Batı kültür ve medeniyetinin en önemli merkezi konumuna gelmiştir. Onun çevresi Molla Gürani³³, Hoca-zâde, Molla Hüsrev, Hızır Bey³⁴, Molla Yegan, Ali Kuşçu (ö. 1474)³⁵, Akşemseddin³⁶ ve Sinan Paşa³⁷ gibi devrin en tanınmış akademisyenleriyle örülmüştü³⁸. Fatih yalnız İstanbul'da değil, ordunun başında sefere çıktığında bile kimi bilginleri beraberinde götürerek ilmî sohbet ve tartışmalardan kopmamıştır.

Fatih'teki buecessüs ve öğrenme isteği, fetihden sonra İslâm dünyasında bilgisi ve ilmiyle şöret olmuş kişileri sarayında toplamaya götürmüştür. Fatih'in bilgiye ve bilgine verdiği önem, Türkistan'dan İstanbul'a getirdiği matematik ve astronomi âlimi Ali Kuşçu'ya karşı gösterdiği itibardan da anlaşılmalıdır. Padişah, Ali Kuşçu'ya oldukça cömert davranmış ve her menziline 1000 akça yolluk takdir etmiştir. Adı geçen bilginin İstanbul'a gelmesiyle matematik ve astronomi Osmanlı ülkesinde, geçmişe göre önemli ölçüde gelişme göstermiştir³⁹. Fatih zamanının tanınmış matema-

³¹ S. Mülâyim, "Kültür ve Sanatta Fatih Devri", *İstanbul Armağanı*, I, 137-142; a. mlf, "Fatih Devri Kültür ve Sanat Hayatı Bibliyografyası", *age*, I, 273-282.

³² İ. Pala, "Şair Fatih", *İstanbul Armağanı*, I, 283-322. Bu yazının sonunda, *Avnî Divânı'nın* Millet Ktp., Ali Emiri Manzum Eserler nr. 305'teki yazmasının tıpkıbasımı yer almaktadır.

³³ A. Ateş, "Molla Gürani", *İA*, VIII, 406-408

³⁴ S. S. Yavuz, "Osmanlı İlim Hayatında Bir Bürokrat: Hızır Bey (1407-1459)", *Osmanlı İlim*, VIII, 97-101; M. S. Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *DİA*, VII, 414.

³⁵ C. Aydın, "Ali Kuşçu", *DİA*, II, 408-410. Ali Kuşçu Farsça yazdığı *Risâle fi'l-hey'e* adlı astronomiye dair eserini *Fethiye* adıyla ve yine Farsça yazdığı *Risâle fi'l-hisâb* isimli eserini *Risâle-i Muhammediye* adıyla Arapçaya çevirerek Fatih'e sunmuştur (Adivar, *age*, s. 34 vd.).

³⁶ O. F. Köprülü-M. Uzun, "Akşemseddin", *DİA*, II, 299-302; *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara, tarihsiz), 240 s.

³⁷ H. Mazıoğlu, "Sinan Paşa", *İA*, X, 666-670.

³⁸ Fatih devri âlimleri ve Fatih'in hocalarıyla ilgili toplu bilgi için bk. H. Algül, *İstanbul'un Fethi ve Fatih*, İstanbul 1981, s. 135 vdd. ; R. Ahmet Sevengil, *Fatih Devrinde Âlimler, Sanatkârlar ve Kültür Hayatı*, İstanbul 1956.

³⁹ Adivar, *age*, s. 41.

tikçilerinden birisi de İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu ve daha çok *Tazarru'-nâme*'si ile tanınan Yusuf Sinan Paşa'dır⁴⁰.

Fatih Sultan Mehmed'in Türk-İslâm bilginleri yanında, Batılı bazı bilgin ve sanatçıları da sarayında toplamış olması ilgi çekicidir⁴¹. Nitekim onun, Yunan filozoflarının Arapça ve Farsçaya çevrilmiş felsefî eserlerini incelediğini, öğrenmek ve bilgisini genişletmek için felsefî konuları iyi bilen uzmanları öğretmen olarak yanına aldığını biliyoruz. Arapça ve Farsçanın yanı sıra Slavca, Rumca da bildiği söylenen Fatih, görüldüğü gibi yalnız İslâm kültürüne ilgi duymakla kalmamış, aynı zamanda özellikle İstanbul'u fethettikten sonra Bizans kültürüne, Avrupa tarihine ve sanatına da büyük alâka duymuştur. Onun yanında Lâtince ve Yunanca bilen iki hekimin sürekli bulunduğu ve bunların kendisine eskiçağ tarihini öğrettiği bilinmektedir. Fatih'in kütüphanesinden çıkan eserler arasında coğrafyaya dair kitapların bulunması onun bu ilme de ilgi duyduğunu göstermektedir⁴². Cihangirlik davası güden Fatih gibi bir padişahın, en azından çağının dünya devletlerini tanımak için coğrafya ilmi⁴³ ile ilgilenmesi bizce çok tabiidir.

Fatih devrinde büyük gelişme gösteren ilimlerden biri de tıptır. Bu dönemin dünya çapındaki büyük hekimi Şerefeddin Sabuncuoğlu (ö. 1470) olup en önemli eseri *Cerrahnâme-i Hâniye*'dir. Diğer bazı tanınmış hekimler Altıncı-zâde (idrar yolu hastalıkları ile uğraşmış), Şükrullah Şirvanî (tarihçi), Hoca Ataullah, Hekim Lârî, Ahî Çelebi ile Fatih'in çok güven duy-

⁴⁰ Sinan Paşa, *Tazarru'-nâme*, M. Tulum nşr., İstanbul 1971.

⁴¹ O. Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1978, II, 384 vd.

⁴² Adıvar, *age*, s. 27. Adıvar'ın verdiği bilgiye göre, Fatih, 1464 yılında Venediklilerle yaptığı bir savaşı kazandıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve ordu yorgun olduğu için, 1464-65 kışını yeni yaptırdığı *Yeni-Saray*, yani *Topkapı Sarayı*'nda geçirmiş ve bu esnada Bizanstan kalan eserler arasında yer alan Batlamyus (Ptolemaios)'un coğrafya eserini Amirutzes'e Arapçaya tercüme ettirmiş ve bununla meşgul olmuştur (s. 28). Coğrafyanın dışında pozitif ilimlere dair Fatih'in kütüphanesinde bir çok eser bulunmuştur. Bunlar arasında Euklidis geometrisi, Yunanlı yazarlara ait astronomi eserleri, Aristo'ya ait *Olma ve Bozulma* üzerine bir eser, zooloji kitabı, Homeros'un *Iliada*'sı, bazı filozofların hayatı üzerine Yunanca yazmalar sayılabilir. Amirutzes'in oğlu Arapçayı öğrendikten sonra İncil'i Arapçaya tercüme etmiştir. 1465 yılında baba-oğul Fatih'in emriyle bir dünya haritası hazırlamışlar ve haritadaki yer isimleri Arapça ve Rumca yazılmıştır.

⁴³ R. Şeşen, "Osmanlılarda Coğrafya", *Osmanlı/Bilim*, VIII, 321-325; O. Gümüşçü, "Osmanlılarda Coğrafya Biliminin Doğuşu ve Gelişimi", *age*, VIII, 334-343.

duğu, bu yüzden önce hekimbaşılığa, sonra da vezir ve veziriâzamlığa yükselttiği, aslen İtalyalı bir Musevi olan Yakup Paşa'dır⁴⁴.

Fatih zamanında kurulmuş olan hekimbaşılık 1860'lara kadar önemini korumuştur. Osmanlı devletinde önceleri yalnız padişah ve ailesinin tedavilerini üstlenen bu kurum, zamanla sağlık bakanlığı gibi çalışan bir kurum haline gelmiştir. Hekimlerin imtihanıdan geçirilerek hastahanelerde görevlendirilmeleri ya da görevden alınmaları gibi yetki ve sorumlulukları olan hekimbaşılığın çeşitli zamanlarda listeleri yapılmıştır⁴⁵. Hekimbaşı, idarî statü bakımından Bîrûn halkından idi⁴⁶. Fatih devrinde müsbet ilimlere karşı duyulan bu ilgi ve eğilim, ne yazık ki onun ölümünden sonra giderek azalmıştır.

Fatih Sultan Mehmed geniş düşünen bir padişahı. İtalyan ressamlarını getirterek resmini yaptıran Fatih⁴⁷, İstanbul'u bilim, sanat ve düşüncenin canlı şekilde gelişip yükselebileceği bir ilgi odağı haline getirmeyi hedeflemiş ve bunda da önemli ölçüde başarılı olmuştur. Onun, yerli-yabancı ilim ve sanat adamlarına büyük değer vermesi, onları ödüllendirmesi, ilim merkezleri arasındaki akademik yolculukları canlandırmıştır. İlim, sanat ve düşünce hayatının her alanındaki bu yoğun faaliyet ve gelişmeler Fatih devrine damgasını vuran özelliklerden biri olmuştur. Bu nedenle Fatih'e, ilimde, sanatta, düşüncede Osmanlı ülkesinde Rönesans hareketini başlatan padişah gözüyle bakılabilir.

Fatih'in ilim ve kültürün taşıyıcısı olan bilginlere verdiği değer sonucu, ilmin her dalında olduğu gibi, tarihçilikte de azımsanamayacak ölçüde ilerlemeler olmuştur. Tarih yazma faaliyetinin birdenbire canlılık

⁴⁴ A. Kazancıgil, "Fatih Devri İlmî Hayatı İçinde Tıp Eğitimi ve Tababet", *İstanbul Armağanı*, I, 253-271.

⁴⁵ Kazancıgil, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, s. 86 vd. Bu eserde (s. 87-88), A. H. Bayat'ın, "Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık ve Hekimbaşılar", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, IX, (İstanbul 1998), adlı yazısındaki liste de yer almaktadır.

⁴⁶ Daha fazla bilgi için bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Saray Teşkilâtı*, Ankara 1984², s. 364-368.

⁴⁷ Bilindiği gibi bu ressamların en tanınmış meşhur Venedikli ressam Gentile Bellini'dir. Onun, 1479-80 yıllarında İstanbul'a gelerek, *Saray*'da yaşayıp Fatih'in resimlerini yaptığı bilinmektedir (Londra'da National Gallery'de). Ayrıca Fatih, Veronalı ressam ve madalyacı Matteo D'Patsi'yi Venedik cumhuriyetinden istemiş ve onun bu isteği kabul edilmiştir (Adivar, *age*, s.34).

kazandığı bu dönemde Farsça, Arapça ve Türkçe olarak dünya tarihi içinde ya da başlı başına Osmanlı devleti tarihini anlatan eserler yazılmıştır. Bunlar arasında Şirvanlı Şükrullah'ın Farsça yazdığı *Behcetü't-tevârih*'i⁴⁸, Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa'nın Arapça yazdığı *Osmanlı Sultanları Tarihi*⁴⁹, Enverî'nin manzum *Düstûr-nâme*'si⁵⁰, Tursun Bey'in *Tarih-i Ebü'l-Feth*'i⁵¹ ile, Bizans tarihçisi Kritovulos'un Fatih devrini anlatan eseri⁵² belli-başlı olanlardır. Osmanlı devletinin kuruluşundan başlayarak, müellifin kendi zamanına kadar geçen siyasî-askerî vb. olayları kronolojik bir düzen içinde anlatan ve sadece Osmanlı tarihini konu edinen ilk tarih eserinin bu dönemde yazıldığını biliyoruz. Nitekim, Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa'nın anılan eseri bu güzel geleneğin ilk örneğidir. Bu türde yazılan tarihlerin en zengin örneklerini II. Bayezid devrinde görüyoruz.

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında II. Murad devrine göre oğlu Fatih döneminde Osmanlı ilim ve kültür hayatının daha parlak olduğu görülmüyor. Meselâ, II. Murad zamanında *ulemâ* 31, *meşâyih* 8, *şuara* 14 iken, bu sayı Fatih devrinde sırasıyla 54, 24 ve 32 olmuştur. Üstelik verilen bu rakamlara yabancı tarihçilerle, Fatih'in sarayında bulunan Batılı hekimler ve sanatkârlar dahil değildir. Ayrıca, II. Murad devrinde hiçbir hekim adı geçmezken, Fatih zamanında bir kısmı yurt dışından gelen toplam 10 hekim bulunmaktadır. İslâm ülkelerinin önemli ilim merkezlerinden en ünlü bilginler gelmiş olduğundan, bunun sıradan bir sayı üstünlüğü olarak değerlendirilemeyeceği pek açıktır. Daha çok siyasî-askerî kudreti ve gerçekleştirdiği geniş çaptaki fetih hareketleriyle ün yapan Fatih'in ilme ve

⁴⁸ Th. Seif, "Der Abschnitt über die Osmanen in Şükrullah's persischer Universalgeschichte", *MOG*, XXI-XXII (1925); Atsız nşr., *Osmanlı Tarihleri* (içinde), İstanbul 1949, I, 37-76 (Burada, Şükrullah'ın hayatı ve eserleri, çeviri metin, metne ait açıklamalı notlar, kronoloji ve dizin yer almaktadır); A. Demiroğlu, "Behcetü't-tevârih", *DİA*, V, 349-350.

⁴⁹ Çev. İ. Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri* (Atsız nşr.), İstanbul 1949, I, 343-362.

⁵⁰ *Düstûr-nâme-i Enverî*, M. Halil [Yınanç] nşr., İstanbul 1928; *Düstûr-nâme-i Enverî: Medhal*, M. Halil, İstanbul 1930; *Le Destan d'Umur Pacha*, çev. Melikoff Sayar, Paris 1954; A. Özcan, "Düstûrnâme-i Enverî", *DİA*, X, 49-50.

⁵¹ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*, Mehmed Ârif nşr., *TOEM* ilâvesi, İstanbul 1330; *age*, haz. M. Tulum, İstanbul 1977; H. İncik-R. Murphey, Tursun Beg, *The history of Mehmed the Conqueror*, Chicago 1978; H. İncik, "Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror's Time", *WZKM*, LXIX (1977), s. 55-71; M. Tulum, "Dursun Bey", *DİA*, X, 6-7.

⁵² Kritovulos, *Tarih-i Sultan Muhammed Hân-ı Sâni*, trc. Karolidi Efendi, İstanbul 1328.

onun temsilcileri olan âlimlere büyük değer verdiğini XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Sehî Bey (ö. 1548) ve çağdaşı Latîfi (ö. 1582) de doğrulamaktadır⁵³. Sözün kısası, kendisinden önceki döneme göre Fatih çağında çeşitli ilimler, özellikle pozitif ilimlerden *matematik*, *astronomi* ve *tıp* kayda değer bir gelişme göstermiştir. Ayrıca, ilim adamları çeşitli konuları akademik anlamda tartışabilmiş, hatta kimi zaman bu tartışmalar bizzat padişahın huzurunda ve onun başkanlığında yapılmıştır.

Fatih'ten sonra Osmanlı tahtına oturan oğlu II. Bayezid (ya da *Bayezid-i Velî*) devrinde siyasî-askerî alanda çok önemli başarılar elde edildiği ileri sürülemez. Bununla birlikte, büyük bir güç haline gelen devletin sağlamlştırılması, Avrupa'daki toprak kazancı, kara ordusu yanında teknik üstünlüğü olan bir deniz gücünün⁵⁴ kurulması gibi yararlı işler yapılmıştır. Daha da önemlisi, II. Bayezid saltanatı Osmanlı ilim ve kültür hayatı için özel bir kazanç getirmiştir. II. Bayezid, Osmanlı padişahlarının âlim ve şairlerindedir. *Adlî* mahlası ile Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Kendisine sunulan eserleri okumak ve eser sahiplerini ödüllendirmek âdeti idi. Otuzu aşkın şair ve bilgine maaş bağlamıştır⁵⁵. II. Bayezid'in ilim ve sanat adamlarına karşı cömert davranması Osmanlı ülkesinde ilmin gelişmesine hız kazandırmış ve bunun sonucunda daha iyisini yazma noktasında adetâ bir rekabet ortamı meydana gelmiştir.

⁵³ Sehî Bey bu konuda şunları söylemektedir: “*Her cins latîfeye hâyil ve her nev’ hünere mâyil. Husûsâ ehl-i ilm tâyifesine bir mertebede râğbet ve bir vechile iltifât iderdi ki, bir pâdişâh dahı itmemişdür... Bu sebeb ile her kişi ilme tâlib ve râğib olup okumağa canlar virürdi...*” (Sehî Beğ, *Heşt Bihişt*, *Sehî Beğ Tezkiresi*, İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin, G. Kut nşr., Harvard 1978, s. 96 vd.). Latîfi ise şunları yazmaktadır: “*Ol ahd u asırda olan cem’iyyet-i ulemâ ve kesret-i fukahâ ve fuzalâ bir pâdişâhın asrında dahı vâkı’ olmuş değıldür... her kanda bir âlim-i mütebahhir ve müteferid varise, eğer diyâr-ı Hind’de ve ger vilâyet-i Sind’de hezâr ikrâm ve iltifâtle yolunda bezl-i mâl ü menâl idüp, menâsıb-ı alîyye ve merâtib-i ma’âliyye birle istimâletler virüp bi’z-zarûre her birine vedâ’-i vatan ve terk-i mesken üdürmüş*” (Latîfi, *Tezkire-i Latîfi*, İstanbul 1314, s. 61 vd.). Sehî ve Latîfi’deki bu değerlendirmelerin de yer aldığı ve Fatih devrini birçok yönleriyle ele alan şu kapsamlı ve değerli araştırmaya bakılabilir. G. Tekin, “Fatih Devri Edebiyatı”, *İstanbul Armağanı*, I, 161-233.

⁵⁴ H. J. Kissling, “Betrachtungen über die Flotten Sultan Bâyezids II.”, *Saeculum*, XX (München 1969), s. 35-43. Bu makalenin müellifi tarafından yapılan Türkçe tercümesi için bk. “İkinci Sultan Bayezid’in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler (1481-1512)”, *Türk Kültürü*, VI/84 (1969), s. 849-906.

⁵⁵ *İA*, II, 396 vd.

II. Bayezid devrinde *matematik, astronomi ve tıp* alanındaki gelişmeler, babası Fatih devrindeki parlaklıkta olmasa bile devam etmiş, çeşitli ilimlerde eser veren âlim sayısı artmıştır. Bu dönemde matematikte Hayreddin ile öğrencisi Pir Mahmud, matematikçi ve astronom Muzafferredin Şirazî ve yine ünlü matematikçi ve astronom Mirim Çelebi önemli isimlerdir. Tıpta ise İzmitli Muhyiddin Mehmed, Hacı Hekim, hekimbaşı Ahi Çelebi⁵⁶ ve Cerrah İbrahim mesleklerinde tanınmış kişilerdir.

II. Murad zamanında temelleri atılan Türk tarihçiliği gelişmesini sürdürerek II. Bayezid devrinde çok önemli bir yere gelmiştir. Türk tarih yazımında altın çağın başlangıcı sayılan bu devirde dil, şekil, usul, muhteva ve tür bakımından, daha sonra yazılacak tarihlere örnek teşkil edecek bir gelişme görülmektedir. Birbirinden güzel eserlerin ortaya çıktığı bu zamanda tarih yazımının sistematik bir hâle getirildiğini ve böylece sağlam bir temele oturtulduğunu görüyoruz. O, âlim tarihçilerden İdris-i Bitlisi (ö. 1521) ve Kemal Paşa-zâde (İbn-i Kemal, ö. 1534)'ye Osmanlı tarihini doğru ve anlaşılır bir dille yazmaları görevini vermiştir. İdris-i Bitlisi'nin Farsça yazdığı *Heşt-Bihîşt*'i⁵⁷ ile, Kemal Paşa-zâde'nin Türkçe yazdığı *Tevârih-i Âl-i Osman*'i⁵⁸ daha sonraki tarihçilerce model olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı padişahlarının siyasî ve askerî faaliyetleri ile, ilmî, dinî, sağlık ve sosyal gayelerle yaptırdıkları kurumları ve diğer olayları kronolojik bir düzen içinde anlatan ve çoğu Türkçe olan tarihî eserler genel olarak "*Tevârih-i Âl-i Osman*" (Osman-oğulları tarihi/Osmanlı hanedanı tarihi/Osmanlı tarihi) olarak adlandırılır. Bu dönemde yazarı bilinen bilinmeyen pek çok tarih eseri kaleme alınmıştır. Yazarı bilinenlerden en önemlileri olarak Âşık Paşa-zâde⁵⁹, Mevlânâ Mehmed Neşri⁶⁰, Oruç b. Âdil⁶¹, Behîştî⁶²,

⁵⁶ A. H. Bayat, "Ahî Çelebi", *DİA*, I, 528-529.

⁵⁷ Hayatı ve eseri için bk. Babinger, *age* (Üçok), s. 51-55; Cl. Huart, "İdris Bitlisi", *İA*, V/2, 936; A. Özcan, "Heşt Bihîşt", *DİA*, XVII, 271-273; C. H. Fleischer, "Bidlisi", *Encyclopaedia Iranica*, IV, 76; M. Bayraktar, *Bitlisli İdris*, Ankara 1991.

⁵⁸ On *Defterden* ibaret olan *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın Ş. Turan tarafından yayınlananları *I. Defter* (1991²); *II. Defter* (1983), *VII. Defter* (1957)lerdir. *VIII. Defter*, haz. A. Uğur, Ankara 1997; *X. Defter*, haz. Ş. Severcan Ankara 1996.

⁵⁹ Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Âlî Bey, İstanbul 1332 (kuruluştan 1502 yılına kadar); F. Giese, *Die altosmanische Chronik des Aşık Paşa-zade*, Leipzig 1929, Osnaburg 1972 (1492 tarihine kadar). Eserin üçüncü neşri Ç. N. Atsız (*Osmanlı Tarihleri* (içinde), İstanbul 1949, I, 77-318) tarafından yapılmış olup, bu çalışmada daha ön-

Mevlânâ Rûhî Çelebi⁶³, Kemal⁶⁴, Kıvâmî⁶⁵, Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî⁶⁶ ve Bayatlı Mahmud-oğlu Hasan⁶⁷ sayılabilir

Sözü edilen Osmanlı tarihleri arasında özellikle Neşrî'nin eseri, *Âşık Paşa-zâde Tarihi*'nin sağlam bir versiyonu olması bakımından değerlidir. Kuruluş yıllarına ait nakledilen pek çok rivayet bu eserde standartlaştırılmıştır. Neşrî'nin kendisinden sonraki tarihçilere tesiri büyük olmuştur. *Cihân-nümâ* Türkçe yazılan ilk dünya tarihi olması bakımından da ayrı bir değere sahiptir.

II. Bayezid devrinde yazarı bilinen tarihlerin dışında kimler tarafından yazıldığı bilinmeyen, yurt içi ve dışındaki kütüphanelerde çokça yazması bulunan anonim *Türkçe kronikler/ve kayınâmeler* tarih kaynağı bakımından

ceki iki yayın karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Ayrıca Atsız tarafından *Aşık Paşa-oğlu Tarihi* (İstanbul 1970) adı altında tekrar yayınlanmıştır. Müellif ve eseri için ayrıca bk. A. Özcan, "Âşıkpaşazâde", *DİA*, IV, 6 vd.

⁶⁰ Neşrî, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, I-II, F. R. Unat-M. A. Köymen nşr., Ankara 1987². Eser, Köymen tarafından *Neşrî Tarihi* (I-II, Ankara 1988) adı altında tekrar yayınlanmıştır. *Cihân-nümâ*'nın iyi bir nüshası F. Taeschner tarafından faksimile olarak neşredilmiştir (Leipzig 1951, 1955, I, II). Neşrî ve eseri hakkında ayrıca bk. V. L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans, the sources and development of the text*, SOAS, London Oriental Series vol. 16 (Oxford University Press, London 1964), XVI+86. Tanıtım ve değerlendirme için bk. H. İnalçık, *Bellekten*, XXI/116 (1965), s. 667-672; F. R. Unat "Neşrî Tarihi Üzerinde Yapılan Çalışmalara Toplu Bir Bakış", *Bellekten*, VII/25, s. 177-201.

⁶¹ F. Babinger, *Die frühosmanischen Jahrbücher des Uruç (Quellen des islamischen Schrifttums)*, Hannover 1925). Yine Babinger tarafından hazırlanan detaylı bir düzeltme cetveli esere eklenmiştir: *Nachtrag zu den frühosmanischen Jahrbüchern des Urudsch, Berichtigungen und Verbesserungen*, Hannover 1926. Babinger neşri ayrıca Atsız tarafından *Oruç Bey Tarihi* (İstanbul 1972) adı altında sadeleştirilerek ve sonuna Amasya nüshasının okunamayacak durumda olan fotokopisi ilâve edilerek yeniden yayınlanmıştır. Ayrıca bk. F. R. Unat, "Oruç b. Âdil", *İA*, IX, 418-419.

⁶² Hayatı ve eseri hakkında bk. H. Aksoy, "Behiştî Ahmed Sinan Çelebi", *DİA*, VI, 144 vd.

⁶³ *Ruhî Tarihi* (Oxford nüshası, değerlendirme, metnin yeni harflere çevirisi, tıpkıbasım ile birlikte), haz. Y. Yücel-H. E. Cengiz, Ankara 1992 (*Belgeler*'den ayrı basım).

⁶⁴ R. Anhegger, "Selâtinâme Müellifi Kemal", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV/4 (1952), s. 447-470. Kemal'in *Selâtin-nâme*'si tarafımızdan yayına hazırlanmış olup Tarih Kurumu tarafından basılmaktadır.

⁶⁵ Kıvâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. F. Babinger, İstanbul 1955.

⁶⁶ Eserin kısa özeti için bk. R. Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halil ül-Konevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı", *TD*, III-IV (1952), s. 51-56.

⁶⁷ Bayatlı Mahmud-oğlu Hasan, *Câm-ı Cem-Âyîn*, sad. Kırzioğlu Fahrettin, *Osmanlı Tarihleri* (içinde, Atsız nşr.) İstanbul 1949, I, 372-400.

ayrı bir önem taşımaktadırlar⁶⁸. Kuruluş dönemine dair diğer Osmanlı tarihlerine göre farklı kimi bilgiler ihtiva eden anonim tevârihler⁶⁹, tarihî değerleri yanında, halk arasında eskiden beri yaşayan kimi inanç ve düşüncülerin, XV. yüzyıl Türk toplumunda yaşamaya devam ettiğini göstermeleri bakımından da ilgi çekicidirler. Söz konusu eserler, II. Bayezid devri ve öncesi kimi olaylarda görülen bazı rivayet boşluklarını doldurmaları dolayısıyla ayrıca bir önem ifade ederler. Nüsha sayılarının çokluğuna bakılırsa, yazıldıkları XV. yüzyılda kahvehanelerde, yeniçeri kışlalarında, sohbet meclislerinde büyük bir zevk ve heyecanla okundukları düşünülebilir. Bu kroniklerin kendi aralarında ve diğer yazarı bilinenlerle karşılaştırılarak, öncelikli kaynak ya da kaynakların ortaya çıkarılması problemi tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. *Tevârih-i Âl-i Osman* yazma geleneği her ne kadar daha sonraki yüzyıllarda devam etmiş ise de, bu özellikte yazılan tarih eserlerinin sayısı giderek azalmış, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren resmî tarihçilik, yani *vak'a-nüvis*lerin yazdıkları eserler ön plâna çıkmıştır.

Aşağıdaki listede görüleceği üzere *Künhü'l-ahbâr*'a⁷⁰ göre, ilim ve sanat adamlarının genel toplamı II. Murad zamanında 53 iken, bu sayı II. Mehmed zamanında 120'ye ve II. Bayezid devrinde 140'a yükselmiştir. C. İzgi, Taşköprülü-zâde'nin *Şakaiku'n-Nu'mâniyye* ve zeyillerine dayanarak düzenlediği listede, aynı padişah dönemleri için toplam bilgin sayısını sırasıyla 40, 89 ve 100 olarak göstermektedir⁷¹. Nicelik bakımından durum bu olmakla birlikte, tarihçilik dışında, ortaya konulan her türden eserin niteliği konusunda düşünce belirtmemiz beklenemez. Tarih ilminde, II. Bayezid döneminde yazılanların gerek sayı gerek metod olarak, önceki

⁶⁸ Anonim Türkçe kroniklerin kaynak değerleri ve bunlar üzerinde yapılan çalışmalar için bk. N. Öztürk, "Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'ların Kaynak Değerleri Hakkında", *XII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994 (baskıda). Ayrıca bk. F. Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, Teil I, Breslau 1922; Teil II, *Übersetzung*, Leipzig 1925. *Giese Anonimi*, N. Azamat tarafından *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* (İstanbul 1992) adı altında yeni harflerle yayınlanmıştır.

⁶⁹ H. Adaloğlu, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Tevârih-i Âl-i Osman Geleneği", *Osmanlı/Bilim*, VIII, 286-292.

⁷⁰ Liste, *Künhü'l-ahbâr*'ın Süleymaniye Ktp., Esad Ef. nr. 2162 (kısaltma E), Fatih nr. 4225 (kısaltma F), Nuruosmaniye Ktp., Nr. 3407 (kısaltma N)'deki yazmalarıyla, dipnot 2'de geçen Kayseri (kısaltma K)'deki yayına göre düzenlenmiş olup, nüshalar arasındaki önemsiz sayılabilecek farklılıklar dikkate alınmamıştır.

⁷¹ C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I, 130.

devirlere göre daha ileri düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Vermiş olduğumuz listede, ilmin ve sanatın çeşitli kollarında eser vermiş *ulemâ*, *meşâyih*, *şuara* ve *etibbanın* sadece isimleri ile, nereli oldukları ve varsa şairlerin mahlasları gösterilmeğe çalışılmıştır.

Sonuç ve değerlendirme: İncelemeye konu olan üç padişah devrindeki yoğun denilebilecek ilmî ve kültürel faaliyetlerden anlaşılacağı üzere, kuruluş ve özellikle yükseliş devri Osmanlı padişahlarının askerî ve siyasî zaferlerini taçlandıran gücün başında, ilim ve sanata karşı duydukları yakın ilgi ile bunların temsilcilerine verdikleri değer gelir. Bu anlamda II. Murad, II. Mehmed ve II. Bayezid'in ülke kalkınmasının tek başına siyasî, askerî ve ekonomik güçle olamayacağını, dolayısıyla devletin çağın gereklerine uygun biçimde gelişmesi ve varlığını sürdürebilmesinde ilim, fikir ve sanat adamlarına ihtiyaç olduğu gerçeğini çok iyi kavradıkları görülüyor. II. Mehmed'den itibaren dünya devleti çapında siyasî, askerî, idarî, sosyal vb. alanlarda kurumlaşan, ilim ve sanatın çeşitli dallarında çokça eserin yazıldığı Osmanlı devleti, bu dinamizmi ve birikimleri sayesinde XVI. yüzyılda siyasî, askerî ve coğrafi üstünlüğü elde ederek, zamanın dünya devletleri sistemindeki saygın yerini almayı başardı.

Yükseliş çağında siyasî-askerî alanda elde ettiği bu başarıyı ilim, sanat ve fikir hayatında da gösteren Osmanlı devleti, ne yazık ki gücüne güç katan bu alandaki parlak gelişmesini aynı hız ve heyecanla devam ettirememiştir. Sistemin oturduğu ve iyi işlediği zamanlarda, eğitim-öğretim ve müfredat programları bilgili insan yetiştirmeyi hedeflemiş olduğundan akademik personel seçiminde titiz davranılırdı. Geleneğe dönüşen bu uygulama sayesinde ilim, kültür ve sanattaki yükseliş grafiği Kanunî devrinde zirveye ulaşmış; ancak aynı yüzyılda inişe geçmiştir. Kanunî'den sonraki dönemde, devletin birçok kurumlarında olduğu gibi, günümüzün akademik kurumları olan medreselerde de değişik sebeplerle bozulmalar olmuştur. Sonuçta gereken ölçüde ve nitelikte ilim, fikir ve sanat adamı yetişmemiş, dolayısıyla özellikle müsbet ilimlerde eser azlığı ve yetersizliği söz konusu olmuştur. Bu yüzden müteakip yüzyıllarda ilim, düşünce ve teknolojiye çok hızlı gelişmelerin yaşandığı ve hemen her alanda yeni buluşların olduğu Avrupa ile Osmanlı devleti arasında büyük bir uçurum meydana gelmiştir. Buna karşılık, XV. yüzyılda sağlam bir zemine oturtulan Osmanlı tarihçiliği, dinî ve müsbet ilimlerle karşılaştırılamayacak ölçüde, üstelik kendisini

yenileyerek devletin yıkılışına kadar gelişmesini sürdürmüş ve bol eserler vermiştir.

II. MURAD DEVRİ (1421-1451)

A. *Ulemâ* (E. 86^a-90^a/ F. 72^a-75^a/N. 87^a-91^a/K. s. 375-398)

1. Mevlânâ Yegân (Mevlânâ Muhammed b. Armağan)
2. Mevlânâ Muhammed Şâh (K: Mahmud Şâh) b. Yegân
3. Mevlânâ Yûsuf Balı (Balı: - E) b. Yegân
4. Mevlânâ Muhammed b. Neşrî
5. Mevlânâ Şerefeddin b. Kemâl Kırîmî
6. Mevlânâ Seyyid Ahmed b. Abdullah el-Kırîmî
7. Mevlânâ Seyyid (Seyyid: -K) Alâeddin Semerkandî
8. Mevlânâ Şemseddin Ahmed b. İsmâ'îl el-Gürânî
9. Mevlânâ Mecdeddin
10. Mevlânâ Hızır Beğ b. Celâleddin (Sivrihisarlı, *İlim Tağarcığı*)
11. Mevlânâ Şükrullah
12. Mevlânâ Tâceddin İbrâhim (*İbn Harîb*)
13. Mevlânâ Hızır Paşa (K: Şâh) (Menteşeli)
14. Mevlânâ Muhammed b. Kadı-yı Ayasluğ
15. Mevlânâ Alâeddin Tûsî (Acemli)
16. Mevlânâ Hamza Karamanî
17. Mevlânâ b. Temcîd
18. Mevlânâ Seyyid Ali-i Acemî
19. Mevlânâ Seyyid Hasan b. Ali (Tokad'ın Gönük köyünden)

20. Mevlânâ Husam Tokadî (*Na'lbend-zâde*)
21. Mevlânâ İlyas b. İbrâhim (Sinoplu)
22. Mevlânâ İlyas b. Yahyâ b. Hamza-i Rûmî
23. Mevlânâ Muhammed b. Kadı-yı Manyas (F : İnas)
24. Mevlânâ Alâeddin Koçhisarî
25. Mevlânâ Kadı-yı Balat
26. Mevlânâ Bahşâyîş Fakih
27. Mevlânâ Muhammed b. Kudbeddin İznîkî
28. Mevlânâ Fethullah Şîrvânî
29. Mevlânâ Şücâeddin İlyâs (*Müfred Şücâ' ve Şeyh-i Üsküb*)
30. Mevlânâ İlyâs Hanefî (N : -)
31. Mevlânâ Süleyman Çelebi

B. *Meşâyih* (E. 90^a-91^a/F. 75^a-76^a/N. 91^a-92^a/K. s. 398-404)

1. Şeyh Akbıyık
2. Şeyh Muhammed (Muhammed: - EN) eş-Şehir bi-Yazıcı-zâde)
3. Şeyh Ahmed b. Kâtib (*Ahmed-i Bîcân*)
4. Şeyh Muslihiddin (*İmâm-ı Debbâgîn*)
5. Şeyh Pîrî Halîfe (Hamîdli)
6. Şeyh Tâceddin b. İbrâhim b. Yahşî Fakih (Manavgatlı)
7. Şeyh Hasan Hoca (Hoca: - E) (Karasili)
8. Şeyh Velî (Velî: - E) Şemseddin

C. *Şuara* (E. 91^a-93^b/F. 76^a-78^a/N. 92^a-94^b/K. s. 404-417)

1. Molla Hâkî (N : Hâlî) (Kastamonulu)
 2. Atâyî (Vezir İvaz Paşa'nın oğlu)
 3. Fahhârî
 4. Eşherü'l-Uşşâk Seyyid (Seyyid: - EN) Nesîmî (Latifiye göre ismi İmâdeddin, *Nesîmî*)
 5. Şah Handan (Nesîmî'nin kardeşi, *Jûlide-mûy*)
 6. Kemâl Ümmî (Lârendeli)
 7. Hümâmî (İznikli)
 8. Mevlânâ (Mevlânâ: - EN) Şîrâzî
 9. Mevlânâ (Mevlânâ: - EN) Şemsî
 10. Mevlânâ Hasan
 11. Molla (EN: Mevlânâ) Safî (Bursalı)
 12. Molla (N : -) Za'îfî (Gelibolu yöresinden)
 13. Molla Nedîmî
 14. Molla Ârif Ali (*Ârif Ali*)
- II. MEHMED DEVRİ (1451-1481)
- A. *Ulemâ* (E. 158^b-169^b/F. 131^b-141^a/N. 155^b-166^a/K. s. 707-751)
1. Mevlânâ Celâl b. Ferâmuz (*Mevlânâ Hüsrev*)
 2. Mevlânâ Hayreddin b. Halil b. Hacı Safâ
 3. Mevlânâ Muhammed (*Molla Zeyrek*)
 4. Mevlânâ Muslihiddin b. Yûsuf (*Hâce-zâde*)
 5. Mevlânâ Şemseddin Ahmed b. Mûsâ (*Hayâlî*)
 6. Mevlânâ Muslihiddin Kastallânî (*Molla-i Kestel*)
 7. Mevlânâ Muhyî's-Şehribân b. (bin: - K) el-Hatîb
 8. Mevlânâ Alâeddin Arabî (Haleb diyârından)
 9. Mevlânâ Abdülkerim
 10. Mevlânâ Hasan b. Abdüssamed (Samsunlu)
 11. Mevlânâ Muhammed b. Mustafa b. Hacı Hasan
 12. Mevlânâ Ali b. Muhammed Kuşçı
 13. Molla Şeyh Ali b. Mecdeddin (*Molla Musannifek*)
 14. Mevlânâ Sirâceddin Muhammed b. Ömer (b. Ömer: - E) el-Halebî
 15. Mevlânâ Derviş Muhammed b. (b. : - E) Hızır Şâh
 16. Mevlânâ İlyas
 17. Mevlânâ (N : Monla) Hâce Hayred-din Mu'allim-i Sultan Muhammed Han
 18. Mevlânâ Hamîdeddin b. Efdaleddin
 19. Mevlânâ Sinâneddin Yûsuf b. Hızır Beğ
 20. Mevlânâ Ya'kub Paşa b. Hızır Beğ
 21. Mevlânâ Ahmed Paşa b. Hızır Beğ
 22. Mevlânâ Muslihiddin
 23. Mevlânâ Abdülkadir (Ispartalı)
 24. Mevlânâ Ali b. Yûsuf el-Fenârî
 25. Mevlânâ Hasan Çelebi b. Muhammed (E: Muhammed Şâh) el-Fenârî
 26. Mevlânâ Muslihiddin b. Husâm
 27. Mevlânâ Muhyiddin eş-Şehir bi-Ahayevn
 28. Mevlânâ Kasım (*Kadı-zâde*)
 29. Mevlânâ Muhyiddin b. Mağnisa

30. Mevlânâ Husam Hüseyin b. Hasan et-Tebrîzî (*Ümm-i Veled*)
31. Mevlânâ İbnü'l-Muarref (Balıkesirli)
32. Mevlânâ Muhyiddin (*Bîrâluca*)
33. Mevlânâ Bahâeddin b. Şeyh Lutfullah (EN: Şeyh Lutf)
34. Mevlânâ Sirâceddin (F : Tâceddin, derkenarda Sirâc)
35. Mevlânâ Muhyiddin (*Gelibolî-zâde*)
36. Mevlânâ Muhammed b. el Kelek (b. el-Kelek: - E) (*Molla Vildân*)
37. Mevlânâ (Mevlânâ: - K) Ahmed Paşa b. Veliyiddin
38. Mevlânâ İbrâhim b. Halil
39. Mevlânâ Muslihiddin b. Evhadeddin (Yarhisarlı)
40. Mevlânâ Yûsuf b. Hüseyin (*Molla Kirmastî*)
41. Mevlânâ Eşref-zâde (İznikli)
42. Mevlânâ Abdullah (Amasyalı)
43. Mevlânâ Hacı Baba (Tosyalı)
44. Mevlânâ Velliyiddin (E: Velî) (Karamanlı)
45. Mevlânâ Alâeddin
46. Mevlânâ Kara Sinan
47. Mevlânâ Muslihiddin b. (b. : - EFK) Zekeriyâ b. (b. : - FK) Ay-toğmuş (Kara-manlı)
48. Mevlânâ Muslihiddin
49. Mevlânâ Karaca (EN: Kara) Ahmed
50. Mevlânâ Dinkoz (ismi Ahmed)
51. Mevlânâ Taşkun Halîfe
52. Mevlânâ Muslihiddin (*Bağal-i Ahmer*)
53. Mevlânâ Şemseddin (Aydınlı)
54. Mevlânâ Sirâc (F : derkenarda Hatib Sirâceddin)
- B. *Etıbbâ* (E. 169^b-170^b/F. 141^a-141^b/N. 166^a-166^b/K. s. 751-754)
1. Hekim Kutbeddin (Acemli)
2. Hekim Şükrullah Şîrvânî
3. Hâce Ataullah (Acemli)
4. Hekim Ya'kub
5. Nâdire
6. Acîbe
7. Garîbe
8. Mevlânâ Hekim Lârî (Acemli)
9. Hekim Arab (Diyâr-ı Arab'dan)
10. Mevlânâ Altuncı-zâde
- C. *Meşâyih* (E. 170^b-178^b/F.141^b-148^b/N. 166^b-173^b/K. s. 755-786)
1. Şeyh Akşemseddin (Muhammed b. Hamza)
2. Şeyh Sa'dullah (E: Sa'deddin) b. Akşemseddin
3. Şeyh Fazlullah b. Akşemseddin
4. Şeyh Nurullah b. Akşemseddin
5. Şeyh Nasrullah b. Şemseddin
6. Şeyh Muhammed Nûru'l-Hudâ
7. Şeyh Muhammed Hamdullah b. Akşemseddin (K : Hamdeddin b. Şemsed-din)
8. Şeyh Abdülkadir b. Sa'deddin b. Akşemseddin (E: Şemseddin)
9. Şeyh Abdürrahim (N : Abdurrahman) (Karahisarlı, *Mısrî-zâde*)

10. Şeyh İbrâhim Tennûrî b. Sarrâf Hüseyn (Sivaslı) 11. Şeyh Hamza-i Şâmî 12. Şeyh Muslihiddin (<i>Attar-zâde</i>) 13. Şeyh Muslihiddin Vefâ (<i>Şeyh Vefâ</i>) 14. Şeyh Hacı Halîfe 15. Şeyh Sinan (Kara kasabasından) 16. Şeyh Muslihiddin (Koca-ilili) 17. Şeyh Muslihiddin (İpsalalı) 18. Şeyh Muhyiddin (Koca-ilili) 19. Süleyman Halîfe 20. Şeyh İlâhî (Simavlı) 21. Dede Ömer Rûşenî (Aydınlı) 22. Şeyh Habîb-i Karamanî 23. Şeyh Mes'ûd 24. Meczûb-i Vâsılın Çelebi Şeyh (Aksaraylı, <i>Çelebî</i>) D. <i>Şuara</i> (E. 178^b-183^b/F148^b-153^a/N. 174^a-179^a/K. s. 786-815) 1. Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa (Bursalı) 2. Tûrâbî (Kastamonulu) 3. Senâyî' (Kastamonulu) 4. Câmî' (Kastamonulu) 5. Cemâlî (Karamanlı) 6. Molla Hamdi (Kastamonulu, <i>Hamdî Çelebi</i>) 7. Haydar (Sefer-i Hisarlı) 8. Harîrî (Bursalı) 9. Hafî (Edirneli) 10. Halîlî (Diyâr-ı Bekr'den)) 11. Dâ'î (Kastamonulu) 12. Dâ'î-i Diğeri (Bursalı) 13. Resmî (Bursalı) 14. Zeynep Hâtûn (Hâtûn: - E) (Kastamonulu)	15. Sa'dî (Sefer-i Hisarlı, <i>Cem Sa'disi</i>) 16. Şehrî Çelebi (Kastamonulu, <i>Cendereci-zâde</i>) 17. Şehrî Çelebi (Kastamonulu) 18. Şehdî 19. Sâfî (<i>Gezerî Kasımî</i>) 20. Dayfî (Bursalı) 21. <i>Adnî</i> Paşa (veziriâzam Mahmud Paşa) 22. Aşkî 23. Ulvî (Bursalı) 24. Kâtibî (Bursalı) 25. Gülşenî (Saruhanlı) 26. Kemâl-i Zerd (Bergamalı) 27. Lâlî (Tokatlı) 28. Melihî (Tokatlı) 29. Mehdî (Bursalı) 30. <i>Nişânî</i> (Karamanlı Mehmed Paşa) 31. Nizâmî (Konyalı) 32. Nûrî II. BAYEZİD DEVRİ (1481-1512) A. <i>Ulemâ</i> (E. 218^b-224^a/F. 184^b-190^a/N. 214^a-219^a/K. s. 974-1000) 1. Mevlânâ Muhammed b. İbrâhim b. Hasan (Niksarlı) 2. Mevlânâ Ahî Yûsuf b. Cüneyd (Tokatlı) 3. Mevlânâ Kasım Hatîb b. Ya'kub (Amasyalı) 4. Mevlânâ Sinâneddin Yusuf 5. Mevlânâ Sinânü's-Şâ'ir 6. Mevlânâ Şucâ'eddin İlyâs (<i>Usûlî Şucâ'</i>)

<p>7. Mevlânâ Şucâ'eddin İlyâs
 8. Mevlânâ Alâeddin el-Yegânî (N : -
 el)
 9. Mevlânâ Lutfullah Tokadî (<i>Molla
 Lutfî</i>)
 10. Mevlânâ İzârî (Germiyanlı)
 11. Mevlânâ Kivâmeddin Kasım b.
 Ahmed el-Cemâlî
 12. Mevlânâ Alâeddin Ali b. Ahmed
 el-Cemâlî
 13. Mevlânâ Abdurrahman b. Ali b.
 Müeyyed (Amasyalı)
 14. Mevlânâ Muslihiddin (<i>İbn-i Birgî</i>)
 15. Mevlânâ Muhammed b. Hasan-ı
 Samsunî
 16. Mevlânâ Seyyidî (Hamidli)
 17. Mevlânâ Seyyidî (Karamanlı)
 18. Mevlânâ Nûreddin (Karasili,
 <i>Sarıgürz</i>)
 19. Mevlânâ Seyyidî Muhammed b.
 Muhammed (Koca-ilili)
 20. Mevlânâ Karabalı (Aydınlı)
 21. Mevlânâ Abdurrahim (<i>Bâbek
 Çelebi</i>)
 22. Mevlânâ Salâhaddin (N :
 Muslihiddin) Mûsâ b.
 Efdaleddin
 23. Mevlânâ Muhyiddin (Acemli)
 24. Mevlânâ Yûsuf (Acemli)
 25. Mevlânâ Seyyid İbrâhim (Acemli)
 26. Mevlânâ Alâeddin (Çorumlu,
 <i>İmâm Ali</i>)
 27. Mevlânâ Mahmud b. Şeyh
 Muhammed
 28. Mevlânâ Halil (<i>Mevlânâ Halil</i>)
 29. Mevlânâ Rükneddin Muhammed
 Zeyrek</p> | <p>30. Mevlânâ Kivâmeddin Yusuf,
 Kadı-yı Bağdad, Şirâzlı (EK : -
)
 31. Mevlânâ İdris-i Münşî (Bitlisli)
 32. Mevlânâ Ya'kub b. Seydî (EN:
 Seyyid Ali) (<i>Seydî Ali-zâde</i>)
 33. Muhaşşî Hasan Çelebi (N : -)
 34. Mevlânâ Nûreddin Hamza (<i>Tis
 Çelebi</i>)
 35. Mevlânâ Şucâ'eddin (K:
 Tâceddin) İlyâs (Kastamonulu,
 <i>Süpürge Şucâ'</i>)
 36. Mevlânâ Şucâ'eddin İlyâs
 (Edirneli)
 37. Mevlânâ İbrâhim (<i>İbn Üstâd</i>)
 38. Mevlânâ b. Sa'îd (EK: -)
 39. Mevlânâ İyri-zâde
 40. Mevlânâ Ahmed (<i>Eyyühüm</i>)
 41. Mevlânâ Abdurrahman b.
 Muhammed (Halebli, <i>Halebî-
 zâde</i>)
 42. Mevlânâ Abdülvahhâb
 43. Mevlânâ Yûsuf (Hamidli, <i>Şeyh
 Sinân</i>)
 44. Mevlânâ Sa'dî b. Tâc Beğ
 45. Mevlânâ Kutbeddin Muhammed
 b. Muhammed b. Kadı-zâde-i
 Rûmî
 46. Mevlânâ Muhammed b. Mahmud
 b. Muhammed
 47. Mevlânâ Gıyâseddin (<i>Paşa Çelebi</i>)
 48. Mevlânâ Şeyh Muzaffereddin
 (Şirazlı)
 49. Mevlânâ Hekim Şâh Muhammed
 (Kazvinli)
 50. Mevlânâ Seyyid Mahmud
 51. Mevlânâ Muhyiddin (<i>Tabl-bâz</i>)</p> |
|---|--|

52. Mevlânâ İbrâhim b. Muhammed (EK: İbrâhim (*Hatîb-zâde*) (N: -)
53. Mevlânâ Şeyh Yahyâ b. Yahşî (E: Bahşî)
54. Mevlânâ Süleyman b. Ali (Karamanlı, *Süleymanlı*)
55. Mevlânâ Abdülevvel b. Hüseyin (*Ümmü Veled-zâde*)
56. Mevlânâ Kemâleddin İsmâ'îl (Karamanlı)
57. Mevlânâ Şemseddin Ahmed (*Mâşî-zâde*)
58. Mevlânâ Muhyiddin (Karamanlı, *Hevâyî*)
59. Mevlânâ Alâeddin (Aydınlı, *Yetîm*)
60. Mevlânâ Şeyh
61. Mevlânâ *Zamîrî*
62. Mevlânâ Ömer (Kastamonulu)
63. Mevlânâ Alâeddin (Kastamonulu) (N : -)
64. Mevlânâ b. (b. : - K) Ömer (N : -)
65. Mevlânâ Hüsâmeddin (*Dellek-zâde*) (N : -)
- B. *Meşâyih* (E. 224^a-227^a/F. 190^a-192^b/N. 219^a-222^b/K. s. 1000-1015)
1. Şeyh Muhyiddin-i İskilibî (*Şeyh Yavsî*)
2. Şeyh Muslihiddin, Sirozlu (EK: -)
3. Şeyh Seyyid-i Velâyet
4. Şeyh Muhammed (*Bohî Çelebi*)
5. Şeyh İlyâs (*Niyâzî*)
6. Şeyh Rüstem Halîfe (Bursalı)
7. Şeyh Ali Dede
8. Şeyh Alâeddin el-Esved
9. Şeyh Seyyid Ali b. Meymûn (Endülüslü)
10. Şeyh Alvân-ı Hamevî
11. Şeyh Muhammed (*İbn Arrâk*)
12. Şeyh Abdurrahman (*Sofi-zâde*)
13. Şeyh İsmâ'îl-i Şîrvânî
14. Şeyh Baba Ni'metullah (Akşehirli)
15. Şeyh Muhammed Bahşî (K: Bedahşî)
16. Şeyh Seyyid Ahmed el-Buhârî
17. Şeyh Muslihiddin (Bakır Küreli, *Uzun Muslihiddin*)
18. Şeyh Âbid Çelebi (Üsküplü)
19. Şeyh Lutfullah (Üsküblü)
20. Şeyh Bedreddin (*Bedreddin Baba*)
21. Şeyh Alâeddin Halîfe
22. Şeyh Sevindik (*Koğacı Dede*)
23. Şeyh İmâm-zâde (Aydınlı)
24. Şeyh Salâhaddin (N : Celâleddin) (İznikli)
25. Mevlânâ (K: Şeyh) Bâyezid Halîfe
26. Şeyh Sinân (*Sünbül Sinân Efendi*)
27. Şeyh Cemâleddin İshak (*Cemâl Halîfe*)
28. Şeyh Dâvud (Mudurnulu)
29. Şeyh Kasım Çelebi
30. Şeyh Ramazan
31. Şeyh Baba Yûsuf
- C. *Şuara* (E. 227^a-232^b/F. 193^a-197^b/N. 222^a-228^a/K. s. 1015-1048)
1. Cem Sultan
2. Sultan Korkud
3. Âfitâbî (Amasyalı)
4. *Emîrî* (Seyyid Mahmud)
5. Basîrî (K: Nasrî) (Acemli)

6. <i>Behiştî</i> (Sinân, Karişdıran Süleyman-oğlu)	25. Zarîfi (Bolulu)
7. Tâcî	26. Ömerî
8. Temennâyî	27. Andelibî (Hasan, <i>Bülbül</i>)
9. Sâni (Rumlu, <i>Yûsuf-ı Sâni</i>)	28. Ahdî (Edirneli)
10. Çâkerî	29. Firdevsî (Bursalı)
11. Celîlî (N : Halil) (Bursalı)	30. Figânî
12. Hasan-ı Mu'îd (Rumlu)	31. Kadirî (Edirneli)
13. Hâkî (Üsküplü)	32. <i>Kandî</i> (Sirozlu)
14. Zekâyî	33. <i>Kâtibî</i> (Bursalı)
15. Zihnî	34. <i>Kebîrî</i> (Rumelili)
16. Raddî (Üsküplü, <i>Koca Hasan-zâde</i>)	35. <i>Mestî</i> (Edirneli)
17. Seyfî (Sinoplu)	36. <i>Münîrî</i> (Amasyalı)
18. Şâmî (<i>Şamlı-oğlu</i>)	37. <i>Mihri</i> (Amasyalı)
19. Şâhidî (Edirneli)	38. Necâti Beğ
20. Şâdrî (K: Şâdir)	39. Necmî (Canikli)
21. Şevkî	40. <i>Niyâzî</i> (İlyâs, Gelibolulu)
22. Safâyî (Sinoplu)	41. <i>Visâlî</i> (Aydınlı)
23. Sun'î (Kastamonulu)	42. <i>Vasfî</i> (Sirozlu)
24. Zarîfi (Vidinli)	43. <i>Hâşimî</i>
	44. <i>Hilâlî</i> (Bursalı)

“The Important Developments Within the Cultural and Scientific Life of the Ottoman”

Abstract

The early Ottoman period saw the continuity of success in various fields, such as politics, military and administration; therefore, they depended on the growth of well-educated individuals and bureaucrats. Also, they patronaged the men of arts and science. Intensive cultural activities began during the reign of Murad II, establishing the basis for the later periods and continued with an increasing tendency. In the succeeding period, there had been developments in various branches of sciences, especially in the fields of mathematics, astronomy and medical science. The best source for the records of these advances can be found in the book by written Gelibolulu Mustafa Âlî (d. 1600).

Keywords

madrasah, science, astronomy, medical science, historiography, art, literature.